

МОВНА СТІЙКІСТЬ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Згорають очі слів, згорають слів повіки.
Та є слова, що рвуть байдужий рот.
Це наше слово. Жить йому повіки.
Народ всевічний. Слово - наш народ.

Микола Вінграновський

Важливу роль у державі відіграє мова корінного населення. Зрештою, з мови починається сама держава. У мові - важливий сенс існування держави, її сила і могутність. Без рідної мови не має народу як нації. Поетично і влучно сказав про це відомий письменник Панас Мирний, який назвав мову найдорожчим скарбом народу. Він писав: "Мова - така ж жива істота, як народ, що її витворив, і коли він кине свою мову, то вже буде смерть задля його душі, смерть задля всього того, чим він відрізняється від других людей [2].

Молодь – це не тільки майбутнє України, а й наша сучасність, яка несе в собі дух нового. Молоді українці, завдяки зусиллям багатьох поколінь українських патріотів, зростають і формуються як особистості у самостійній суверенній державі. За роки незалежності в нашій країні відбулися процеси, які надзвичайно змінили соціальне, матеріальне, політичне, культурне становище. Насьогодні актуальним є питання мовної стійкості сучасної молоді як вагомий чинник збереження вірності рідній українській мові, як протидія мовно-культурній асиміляції, як необхідна умова існування всього українського народу [1].

Проблеми молодого покоління стали об'єктом зацікавлень і досліджень педагогів, соціологів, політиків, учених-українознавців, лінгвістів, зокрема С. Єрмоленко, Л. Масенко, Б. Ткаченко та ін.

За словами О. Ткаченка, "мовну стійкість живлять чотири головних джерела, що становлять доконечні умови його національного спілкування: національна традиція (вона ж історична пам'ять); національна свідомість та солідарність, що мають становити спілкування" [2].

Зважаючи на вищезазначене, ми спробуємо у нашій статті надати аналіз проблеми формування мовної стійкості сучасної молоді України. В історії європейських народів можна знайти чимало прикладів колективної мовної стійкості народу, завдяки якій йому вдалося за складних політичних обставин протистояти мовно-культурній асиміляції. Одним з найяскравіших прикладів є досвід басків, які зберегли донині найдревнішу в Європі мову. Сучасний дослідник історії басків пише про їхню дивовижну здатність ще з доісторичних часів поєднувати «пасивний опір та гнучкість щодо асиміляції, яка дала їхнім нащадкам змогу залишатися самими собою і пізніше, за панування інших чужинців»[3].

Поняття мовної стійкості обґрунтовує О. Ткаченко, аналізуючи не менш актуальну проблему сьогодення – тему відступництва. Дослідник констатує мовне відступництво у типових відповідях на два запитання перепису населення в Україні: 1) мова, якою ви користуєтесь; 2) ваша рідна мова. Якщо відповіді на ці запитання не збігаються, маємо справу з низьким, можливо, нульовим рівнем національної свідомості.

Зважаючи на те, що тривалий час український народ був позбавлений національної традиції (фальсифікація у галузі історії українського народу, української мови, художньої літератури й культури в цілому), тому дієвість цього джерела мовної стійкості була неможливою. Сьогодні молоде покоління має змогу вивчати мовотворчість репресованих, заборонених, емігрованих і забутих письменників, політиків, учених, діячів культури і релігії, таким чином, розширюючи свій світогляд і збагачуючи словниковий запас. Проте проблеми все ж таки існують, хоч і мають інший характер: у світі нових інформаційних технологій знижується мотивація необхідності читання художньої літератури; книгарні заповнені російськими книжками, і є підстави стверджувати, що культурний простір без перешкод захоплює російський бізнес. В Україні, за статистикою, зараз видається 1,2 книжки на одну особу, а якщо взяти до уваги російськомовні видання та підручники – 0,3. Держава майже не опікується вітчизняними видавцями і створенням української книжки зокрема [1].

Щоб знайти відповідь на питання чи правильно розуміє саме поняття «рідна мова» сучасна молодь, ми звернулися за допомогою до науково-дослідного інституту українознавства Міністерства освіти і науки молоді та спорту України, який провів соціолінгвістичний моніторинг проблеми ставлення до державної мови і мовних орієнтирів у всіх регіонах

України. За результатами опитування, можна зробити, на наш погляд, невтішний висновок: переважна більшість респондентів серед старшокласників і студентів (80% – 95%) вважають українську мову своєю рідною, проте лише 23% – мовою офіційного спілкування. Отже, ми бачимо, проблема мовного, а звідси й національного, відступництва є актуальною для України й сьогодні [5].

«Номінація рідна мова активізувалася у мовній практиці у 80 – 90-х роках ХХ ст. В історії української культури подібне спостерігалось завжди, коли виникала загроза денаціоналізації». Однак, як засвідчують дані соціолінгвістичного дослідження, молодь не сприймає однозначно зміст поняття рідна мова [3].

Засвоєння національної культури без знання української мови неможливе, тому духовно-культурний розвиток сучасної української нації зобов'язує державу дбати про розвиток української мови. Молодь, яка знає українську і хоче говорити нею у переважно російськомовних містах, має почувати себе комфортно і спокійно, долати психологічний бар'єр. Сьогодні, на відміну від ситуації ще 16 років тому, українська мова активно розвивається: українською виходять наукові видання, пишуться публіцистичні статті, випускається високоякісна художня література, лунають мелодійні українські пісні; лине вона з радіоприймачів, з екранів телевізорів. У Києві та інших містах формується україномовне середовище активних молодих людей, які ставлять розвиток мови та української культури за мету свого життя. Україна стала відомою у світі завдяки виступам спортсменів, перемозі на Євробаченні та прагненні українського суспільства до свободи й демократії. Сьогодні українська молодь вже з гордістю каже за кордоном, що вона з України.

Отже, забезпечити мовну стійкість особистості може розвинена культура, що має глибокі корені національної традиції і водночас відкрита для світового прогресу. Перехід на українську мову спілкування у повсякденному житті не може бути примусовим – це має бути особисте рішення окремого громадянина, глибоко усвідомлене ним самим. На жаль, непокоїть той факт, що спілкування українською мовою відбувається в основному з батьками, родичами, у процесі навчання – з викладачами, але у стосунках з ровесниками сучасна молодь спілкується переважно російською мовою та суржиком. У культурі усного спілкування молодих людей вкорінюється знижений стиль мовлення, розвивається ненормативна лексика. Таким чином, молодь втрачає не тільки мовне, національне, а й людське обличчя. Тому збереження мовної стійкості у сучасному молодіжному комунікативному просторі дуже важливе [4].

За даними соціологічного опитування, найкраще українською мовою молодь сприймає фольклор (29% опитаних), рок-музику (27%), поп-музику (23%), класичне мистецтво (17%). Незаперечним і вагомим засобом, що впливає на мовну стійкість молодого покоління, є зростання престижу мови, тобто її авторитет у міжнаціональному та міжнародному спілкуванні. Він залежить від багатьох чинників, домінуючими серед яких є авторитет України у світовому просторі, державний статус мови, її інформативність.

Сучасна молодь свідомовизначає чинники підвищення престижності української мови, а відтак і бажання нею говорити незалежно від комунікативної ситуації (в офіційному й неофіційному спілкуванні). Один із чинників – мова політиків. Представники влади на всіх рівнях повинні досконало володіти українською мовою і дбати про належний її розвиток. Першочерговими завданнями мовної політики держави є: перехід на мономовний теле- і радіопростір, тобто 90-відсотковий пріоритет української мови; має стати домінантною українська мова часописів, і вони повинні мати додаткові пільги; ліквідація практики паралельного випуску журналів двома мовами; значне розширення функціонування україномовної інформації у сфері політики, економіки, охорони здоров'я, розваг тощо [4].

Наступний чинник, який, на думку молоді, є визначальним для зростання авторитету української мови – формування національно свідомої еліти. Як зазначає О.Ткаченко, «знання національної традиції, своєї історії сприяє розвитку національної свідомості, основним носієм якої є національна інтелігенція. Проте, доки ця свідомість зосереджена тільки в ній, не стала набутком усього народу, не пов'язана із своїм зовнішнім практичним дійовим виявом, національною солідарністю, національна свідомість мало що важить». Отже, молодь повинна прагнути не тільки інтелектуального розвитку, але й мовної стійкості, бути національно свідомою частиною суспільства. Серед найвпливовіших заходів виховання студентів – виховання національно-мовної свідомості. Поширенню функціонування української мови (за результатами опитування) можуть сприяти: зміни у мовному законодавстві (36% респондентів),

проведення наукових конференцій, семінарів, олімпіад (21%), україномовних вечорів, конкурсів, дискотек (21%).

Дослідження українських соціолінгвістів переконують у тому, що за нинішніх умов молодь, навіть вихована в українських родинах, вступаючи в доросле життя, змушена зросійщуватися через панування в Україні російськомовного інформаційного продукту (в теле- та радіопросторі, у ЗМІ, на ринку періодики, книжковому, освітніх послуг, а найбільшою мірою – в інформаційно-комп'ютерній мережі та Інтернеті). Стосовно Інтернет-ЗМІ, то ці технологічно найновіші медіа, з огляду на оперативність, стають першочерговим джерелом інформації і для звичних ЗМІ, тим самим диктуючи мовну моду і своїм користувачам, і мільйонам тих, хто звик до традиційних радіо- і телепередач, газет. Перенесення в мережу реальної практики ставлення до української мови як до маргінальної становить загрозу витіснення української вербальної комунікації російською, якою в свою чергу заміщуються й англomовні інформаційні версії веб-сайтів. Тож українські он-лайн-ЗМІ, як і весь українськомовний Інтернет, мають дбати і про більшу наповнюваність українським текстом, і про якість цього тексту — його інформативність, змістовність, грамотність. Цьому мають сприяти й подальші дослідження мовної ситуації інтернетних ЗМІ та інших структурних компонентів вітчизняного сегмента мережі. Такі висновки підтверджують і результати соціолінгвістичного моніторингу: функціонування державної мови як мови Інтернет-простору України повністю задовольняє лише 12% опитаних молодих людей, повністю не задовольняє – 28%, не можуть відповісти – 40%. Оцінка існування української мови як мови мас-медіа-простору є схвальною лише у 16% респондентів і частково позитивною у 31%. Передачі українською мовою по телебаченню дивляться лише 28% старшокласників. Вплив засобів масової інформації на формування українських пріоритетів, національної мовної свідомості є вагомим, але не визначальним для 60% опитаних [5].

Якщо в Західній Україні рідна мова українцями використовується однаковою мірою незалежно від їхнього соціального статусу, професії, освіти, міського або сільського походження, то на Наддніпрянщині (особливо на сході й півдні) вживаність її залежить від соціальної, професійної, освітньої й інших ситуацій, у яких перебувають її потенційні користувачі, там значною є частина українців, що схильна вважати рідною мовою російську. Російськомовними здебільшого є великі міста Східної і Південної України. Відмінність мовного самоствердження східних українців від західних полягає в тому, що його спрямування, особливо для зрусифікованих українців, – а таких дуже багато, – діаметрально протилежне засвідченому в Західній Україні. Там, насамперед, вироблялася мовна свідомість. Мовна свідомість спонукала до свідомості національної і (внаслідок її зростання) до української державної свідомості. За мовою східні українці роз'єднані: одна частина розмовляє українською літературною мовою, друга – російською мовою з певним українським забарвленням (в основному на рівні фонетики), третя – говорить суржилом. Тому шлях розвитку мовної й державно-національної свідомості східних українців проходить інакше. Для того щоб зрів престиж і зміцнили позиції української мови як державної і в Східній Україні, як і в Західній, її носіями має стати якомога більша кількість заможних та освічених молодих людей зі стійкою національною й мовною свідомістю.

Отже, однією з найголовніших засад повноцінного функціонування української мови у молодіжному середовищі повинно стати забезпечення мовної стійкості й стабільності молоді, виховання в неї мовного обов'язку щодо своєї держави, формування патріотизму, духовної культури, пов'язаних із вибором мови спілкування.

Література

1. Ткаченко О. Б. Проблема відступництва з погляду О. Потебні / О. Б. Ткаченко // Мовознавство. – 1992. – № 3. – С. 5–9.
2. Ткаченко О. Б. Проблема мовної стійкості та її джерела / О. Б. Ткаченко // Мовознавство. – 1990. – № 4. – С. 3–10.
3. Масенко Л. Мова і суспільство / Лариса Масенко // Постколоніальний вимір. – К. : КМ Академія, 2004. – № 3. – С. 205.
4. Єрмоленко С. Я. Соціальна престижність української мови в сучасному комунікативно-інформаційному світі / С. Я. Єрмоленко // Українознавство. – 2005. – № 4. – С. 13–35.
5. Соціолінгвістичний моніторинг мовою статистики : збірник матеріалів / за ред. А. Ю. Пономаренко. – К. : НДІУ, 2006.